

Doding van een pasgeborene; een verborgen delict

F.A.M.M. Koenraadt

In maart 1999 vertelde de 26-jarige moeder die haar pasgeboren baby in het toilet van een bioscoop in Den Bosch had achtergelaten dat ze niet wist dat ze zwanger was. Het meisje overleefde de korte tijd dat ze in de steek was gelaten wel.

In november 2000 bleek justitie ernstig te worstelen met het probleem of een 26-jarige vrouw uit Zeeuws Vlaanderen een miskraam had gehad, dan wel haar pasgeboren kind had omgebracht. Het babylijkje is nimmer gevonden.

In januari 2001 bleek dat een 21-jarige Somalische vrouw haar pasgeboren dochtertje in een tas in de Rotterdamse haven had gegooid. Brandweerlieden hebben korte tijd later het kinderlijkje uit het water opgedoken.

Over kinderdoding - een delict dat toch al fascinatie en afschuw oproept - heerst een spraakverwarring. Als kindermoord in de media aan de orde komt, wordt nauwelijks onderscheid gemaakt tussen kinderdoding door ouders en die door buitenstaanders. Laatstgenoemden plegen dergelijke daden vrijwel steeds om seksuele motieven (te verbergen), terwijl daarentegen de ouders die het eigen kind ombrengen vrijwel nimmer door seksuele motieven tot moord of doodslag worden gedreven. Kinderdoding door de eigen ouders (infanticide) wordt in de vakliteratuur onderscheiden als:¹ doding van de pasgeborene binnen de 24 uren na de geboorte (neonaticide), en doding van een kind dat meer dan een dag oud is (flicide).

Gedragskundigen bedoelen met kindermoord vooral de doding door eigen ouders ongeacht de leeftijd van het kind. Onder juristen heeft kindermoord een beperkter betekenis, namelijk die van de neonaticide.²

Resnick (1970) doorzocht de internationale vakliteratuur over de periode van 1751 tot 1968 en trof daarin 35 gevallen van neonaticide aan, die hij vergeleek met 138 gevallen van kinderdoding. Het idee als ongehuwd moeder een onwettig en ongewenst kind te hebben, is zowel in het verleden als thans de belangrijkste reden voor het plegen van neonaticide; toch zijn de daaraan ten grondslag liggende motieven in de loop der tijd veranderd.

Onder de dodingsdelicten tegen kinderen neemt de neonaticide, klinisch criminologisch gezien, een aparte plaats in. Het gaat in het merendeel van de gevallen om jonge, ongehuwde moeders - niet lijdende aan psychotische aandoeningen - die het ongewenste kind meteen na de bevalling doden, waarna zij het lijkje verborgen trachten te houden. De zwangerschap hebben zij meestal

1 Resnick, 1970; Bluglass, 1990.

2 Brants & Koenraadt, 1998.

verdrongen, ontkend casu quo genegeerd en in eenzaamheid brengen zij dan vervolgens het kind ter wereld.

In deze bijdrage zal op grond van literatuur- en dossieronderzoek naar zaken van doding van pasgeborenen de heimelijke toedracht van de zwangerschap, de bevalling en de doding worden uiteengezet, en worden verklaard vanuit de psychische conditie en de verscheidenheid aan motieven van de jonge moeder om de doding te plegen. Betoogd wordt dat de beschikbare vakliteratuur en casuïstiek een vertekend beeld van de daders van neonaticide geven.

In vroeger dagen

In vroeger tijden kwam doding van pasgeborenen frequent voor. In het verleden, toen anticonceptie primitief was, overbevolking nijpend en veelal ongehuwde vrouwen misbruikt werden, werden regelmatig ongewenste baby's gebaard.

Vervolgens ontdeed de vrouw zich dan van het kind.

In de achttiende eeuw kwam doding van pasgeborenen frequent voor onder dienstmeisjes, die in het gezin van de werkgever woonden. Faber maakt er melding van dat in de periode tussen 1680 en 1811 in de Amsterdamse strafrechtpleging van de 24 vrouwen die van kindermoord waren beschuldigd er 22 dienstmeid bleken te zijn, van wie het merendeel hun kind in het huis van de werkgever/werkgeefster ter wereld bracht.³ De woonsituatie van deze verdachten hing dan nauw samen met het beroep dat zij uitoefenden. 'Door hun leeftijd waren zij sexueel aantrekkelijk, door inwoning leefden ze letterlijk onder handbereik van hun broodheren en mannelijke collega's en geïsoleerd van familiecontrole en -bescherming. (...) Het kind vormde zolang het leefde een onaanvaardbaar risico van ontdekking. Uit angst verraden te worden door het huilen van de zuigeling, brachten ze het vóór het eerste krijten om het leven.'⁴ Op straffe van verlies van de baan bleek het nodig om de zwangerschap voor huisgenoten verborgen te houden. Faber (1978) en Ermers (1990) wijzen erop dat de aangiftebereidheid van de omgeving groot was bij deze dienstbodendelicten. De familie van de werkgever had een reputatie van burgerfatsoen hoog te houden. Het in dienst houden van een zwangere meid impliceerde immers een erkenning schuldig te zijn aan haar zwangerschap. Dit patroon komen we niet alleen in Nederland tegen, ook voor het 18^e eeuwse Engeland wordt gewag gemaakt van zulke verhoudingen.⁵

3 Faber, 1978, p. 227.

4 Ermers, 1990.

5 Zie voor de Nederlandse situatie: Amsterdam (Faber, 1978, 1988), Friesland (Ermers, 1995) en Limburg (Glorie & Camps, 1992). Zie voor de kwetsbare maatschappelijke positie van dienstmeisjes in de eerste helft van de 20e eeuw in Nederland Henkes, 1995, p. 83-88. De verhoudingen in het

In het algemeen gold dat de moeder die neonaticide pleegde vooral een geïsoleerd bestaan leed en verstoken was van hulp en steun bij de zwangerschap en het aanstaande moederschap. Voor velen leek zich een kettingreactie te hebben voorgedaan, die eerder als gevolg van verwarring dan door een weloverwogen besluit in gang was gezet met het aanvankelijk verbergen van de zwangerschap. De uiteindelijke doding volgde meer op een uitputtende en emotioneel vervreemdende verborgen geboorte.

In de latrines, secreten, riolen, grachten en rivieren klonk het kortstondig krijten van de babies die daarin waren geworpen om hun moeders eer en bestaan te redden.⁶

Een eigentijdse casus

Betrokkene is een 27-jarige vrouw, die een middelbare school opleiding achter de rug heeft. Haar vader geldt als een autoritair en streng man in de opvoeding, die fysiek geweld niet schuwde. Hij is wantrouwend. Haar moeder, een chique vrouw, was steeds thuis voor de kinderen. Zij had thuis alles tiptop in orde. Vader heeft hoge verwachtingen van betrokkene gekoesterd. Betrokkene heeft een vier jaar oudere zus. De opvoeding door de ouders was gelovig katholiek. Betrokkene heeft een beroepsopleiding in de handelssector gevolgd en ook in die branche gewerkt. Thuis is ze niet seksueel voorgelicht; dat was ook geen thema thuis. Betrokkene is met haar partner, een man uit het Caraïbisch gebied, die ze enkele keren per jaar aldaar bezoekt, in het geheim getrouwd. Hoewel ze haar zus verteld heeft, het zelf aan haar ouders mee te delen, heeft ze dat nimmer gedaan. Angst voor haar vader speelde daarin een overheersend grote rol.

Nadat uit een zwangerschapstest gebleken was dat betrokkene zwanger was, is ze uit angst en schaamte niet naar een vrouwenarts gegaan. De ouders wisten niet van de zwangerschap, de collega's op het werk wel. Betrokkene heeft later geen voorbereidingen voor de geboorte getroffen.

18e eeuwse Engeland worden door Jackson (1996, p. 42 & 48-49) treffend als volgt weergegeven: 'However, it is likely that suspects were identified and brought to justice more readily in the country, in small parishes where the proximity of ratepaying neighbours and relatives ensured that the slightest change in appearance or behaviour of an unmarried woman was readily detected, and where the body of a child could be rapidly traced to the woman concerned. (...) Just as the sexual activity of a single woman was seen as disrupting a family, so it was regarded as inappropriate behaviour in servants. While in service, women were expected to remain chaste and to ignore the sexual advances of fellow servants, masters and masters' sons, with whom they lived and worked in close proximity. Attempts to warn female servants of the dangers of succumbing to the pleas of such seducers were not always successful. In the north of England, several servant women later accused of murder had been seduced by a fellow servant or by a member of the family in which they served. In a few cases, seduction apparently followed a promise of marriage.'

6 Wrightson, 1982; Faber, 1988.

De geboorte vond uiteindelijk boven de toiletspot plaats en verliep snel. Betrokkene heeft het meisje met een panty om de hals gedood. Ze kon zich achteraf niet herinneren dat ze het kind had afgnaveld. Ze heeft het kind in een handdoek en deken gewikkeld en buiten op het balkon gelegd. De nageboorte heeft ze in het toilet geworpen. Tussen geboorte en doding zijn 5 à 10 minuten verlopen.

Betrokkenes intelligentie ligt op hooggemiddeld tot begaafd niveau. In haar doen en laten wisselt ze veel tussen enerzijds een narcistische houding en anderzijds zelfkleining en aanpassingsgezindheid. Zij staat onder veel innerlijk agressieve spanning en blijkt gevoelig om de afweer in haar passief-agressieve persoonlijkheidsstructuur een uitweg te bieden.

Ten tijde van het ten laste gelegde verkeerde zij in een bijzondere uitzonderingstoestand. De onderzoekend psychiater komt in zijn rapport pro Justitia tot de conclusie dat zij verminderd toerekeningsvatbaar was.

Huidige prevalentie

Wanneer we de levensdagen van kinderen bezien naar het risico slachtoffer te worden van een levensdelict gepleegd door de ouder(s), dan is de allereerste dag na de geboorte - nog afgezien van lichamelijke complicaties - daardoor veruit het meest riskant. Zo kan men stellen dat de eerste en laatste levensdag van de mens de gevaarlijkste zijn. Dat de laatste dat (per definitie) is, is alom bekend casu quo gevreesd, dat de eerste dat ook is, is minder gemeengoed. 20 à 25 % van de kinderlijke slachtoffers zijn minder dan 24 uren oud.⁷ In het merendeel van de gevallen blijkt moeder de dader te zijn. In 1998 zijn in Nederland 225 mensen als gevolg van moord of doodslag overleden.⁸ Hiervan werden 14 kinderen door hun ouders omgebracht. In twee zaken was sprake van neonaticide, gepleegd door psychotische moeders.

7 Marks, 1996.

8 De index voor moord en doodslag bedroeg in Nederland in 1998 1,6. Dat wil zeggen dat per 100.000 inwoners 1,6 doden als gevolg van moord en doodslag te betreuren zijn. Voor de VS bedroeg dit in 1998 maar liefst 6,3 (Smit et al, 2001).

Empirisch onderzoek naar neonaticide is relatief schaars⁹ (zie tabel 1)

Tabel 1 Empirisch onderzoek naar neonaticide

auteur jaar publ.	n	N	periode	regio	gem. lft.	alleen- staand
d'Orban, 1979	89	11	1970-1975	Engelse vrouwengev.	21,1	100 %
Mendlowicz, 1998; 1999	53	53	1900-1995	Rio de Janeiro	22,5	81 %
Resnick, 1970		35	1751-1968	wereldliteratuur		
Sakuta, 1981	71	53	1967-1977	Japan		88 %
Wilkey 1998	49	11	1969-1978	Queensland, Austr.		78 %
Spinelli 2001		16		USA		23,6
Koenraadt 2002	150	9 7	1950-2001	Nederland	24	75 %

Neonaticide door de moeder

De moeders, die dergelijke delicten plegen, worden in de vakliteratuur beschreven als naïef, als seksueel en emotioneel onvolwassen, psychisch afhankelijk en onder ruime invloed van de eigen ouder(s). Teruggetrokken en passief gedrag wordt bij hen veel waargenomen.¹⁰ Ze zijn over het algemeen ongehuwd, zeer jong, zeker

⁹ Enkele omvangrijke uitzonderingen zoals van Léauté (1968) daargelaten. De uitvoerige registraties in diverse landen (zoals U.S.A., Canada, Australië, Engeland) van het sterftecijfer en van dodingsdelicten leveren al wat meer zicht in deze zaken, maar de nauwkeurigheid met betrekking tot neonaticide laat nog steeds te wensen over.

¹⁰ Brozovsky & Falit, 1971.

in vergelijking met degenen die andere vormen van kinderdoding plegen.¹¹ De gemiddelde leeftijd uit 17 gepubliceerde zaken bedraagt 23 jaar.¹² Het gaat dan ook meestal om adolescenten of jong volwassenen, die tamelijk onzelfstandig functioneren. De 15 ongehuwde neonaticideplegers die Gerchow (1957) beschrijft, zijn gemiddeld 22 jaar en vrijwel allen dienstbode. Volgens Hirschmann & Schmitz (1958) en Arboleda Florez (1976) is hun afhankelijkheid nog zo massaal en de band met de ouders zo hecht dat de vrees de ouderlijke affectie te verliezen groter is dan ethische waarden en normen met betrekking tot het leven van het eigen kind. Zij vrezen door de eigen ouder(s) in de steek te worden gelaten als bekend wordt dat zij een kind verwachten. Hun behoefte aan moederliefde is beduidend groter dan dat ze deze zelf voor hun eigen boreling kunnen opbrengen. Extreme vrees voor de separatie van de eigen ouder en deze te verliezen, brengt hen tot een fatale separatie van haar pasgeboren kind.

Neonaticide door de vader

Hoewel neonaticide vooral met de moeder is verbonden, komen in de vakliteratuur enkele zaken voor waarin de vader het pasgeboren kind ombracht. De leeftijd van deze vaders ligt gemiddeld hoger dan die van de moeders die zo'n delict plegen. Begingen de moeders deze doding voornamelijk impulsief of uit een opwelling, vaders die tot neonaticide overgaan, lijken dat meer beraamd, gepland of met voorbedachte raad te doen. Dit verschil draagt er zeker toe bij dat vaders over het algemeen strenger, zwaarder worden gestraft dan moeders als zij zo'n delict hebben begaan.¹³ Daarenboven moet worden bedacht dat de doding van de pasgeborene door de moeder in het wetboek van strafrecht wordt opgevat als een geprivilegieerd delict, dat wil zeggen een delict waarop een strafverminderende omstandigheid van kracht is. Voor vaders die een dergelijk delict plegen, geldt een dergelijke vermindering niet.

11 Baker, 1902; Hopwood, 1927; Cheung, 1986.

12 Arboleda Florez (1975; 1976) 33 jaar; Brozovsky & Falit (1971) 14 en 15 jaar; Saunders (1989) resp. 19, 14, 17, 28, 19 en 28 jaar; Kaye, Borenstein & Donnelly (1990) 26, 35 en 36 jaar; Mitchell & Davis (1984) 27 en 19 jaar; Resnick (1970) 17 jaar; Green & Manohar (1990) 23 jaar; Wilkins (1984) 26 jaar.

13 Resnick, 1970; Kaye, Borenstein & Donnelly, 1990.

De zwangerschap

De zwangerschap is voor deze moeders veelal de eerste, bovendien ongepland en ongewenst, een zwangerschap die zij naarstig verborgen houden.¹⁴ Veel vrouwen herkennen de vroege tekenen van zwangerschap nog niet, maar sommige vrouwen die een neonaticide plegen, voelen zich in het tweede of zelfs het derde trimester niet eens zwanger.¹⁵ In zo'n laat stadium de symptomen van zwangerschap niet onderkennen, is dan vooral een kwestie van verdringen.¹⁶ In het verleden hoopten veel vrouwen die ongewenst zwanger waren, tot het laatst dat hun probleem zou oplossen door een miskraam of door het overlijden van het kind bij de bevalling.¹⁷ Hoewel zij (onbeschermd) 'vleselijke conversatie' met een partner hebben gehad, de ongesteldheid al enkele maanden achterwege blijft, er zich lichamelijke veranderingen voordoen en er buikvorming ontstaan is, associëren deze vrouwen zulke veranderingen nog steeds niet met de groei van een foetus in hun buik. Soms blijken zij zelfs nog enkele uren vóór de bevalling seksuele gemeenschap te hebben gehad.¹⁸

Diverse auteurs benadrukken de verdringing, de hysterische ontkenning,¹⁹ de negering van de zwangerschap,²⁰ zelfs als medisch onderzoek aantoonde dat de betreffende vrouw zwanger was.

De verdringing van de zwangerschap was in een geval dat Brozovsky & Falit beschrijven, zo groot dat de moeder, die reeds in haar zesde maand was, een geraadpleegde arts er desondanks van wist te overtuigen dat er bij haar geen sprake van zwangerschap was.²¹ Soms weten zij de zwangerschap zelfs zo effectief te verdringen casu quo te negeren dat de bevalling als een complete verrassing komt.²²

De bevalling

Wanneer de zwangerschap met alle kracht is genegeerd, lukt dat voor de bevalling zelf niet meer. De bevalling zelf verloopt vaak snel, de moeder veronderstelt veelal dat ze menstruatiepijn heeft en interpreteert de weeën soms als een aandrang voor ontlasting. Op het moment dat de baby zich aandient, ondergaat de moeder een enorme, traumatische schok zodat de ontkenning niet langer meer houdbaar is.

14 Saunders, 1989.

15 Finnigan, et al, 1982.

16 Spinelli, 2001.

17 Huisman & Van der Woude, 1988.

18 Bonnet, 1993.

19 Green & Manohar, 1990.

20 Marneros, 1998.

21 Brozovsky & Falit, 1971.

22 Bonnet, 1993.

Deze indringende en overrompelende gebeurtenis duldt geen verdringing meer en vergt dat de geboorte van het kind letterlijk onder ogen moet worden gezien. De verdringing maakt nu plaats voor intense vrees en paniek.

Onderzoek van d'Orban wijst uit dat het in vergelijking met andere gevallen van kinderdoding karakteristiek was voor neonaticides dat niet alleen de bevalling in het geheim gebeurde, maar ook dat het lijkje werd verborgen. Dit werd veelal na geruime tijd pas gevonden. De moeders die hun pasgeborene baby ombrachten, zochten zelf geen hulp en deden ook geen aangifte. Moeders die (iets) oudere kinderen doodden, schakelden veelal wel hulp in.²³

De cruciale vraag voor de forensisch geneeskundige is aan te geven of het kind levend dan wel dood ter wereld is gekomen. De beantwoording van die vraag is moeilijker naarmate de tijdsperiode tussen bevalling en het intreden van de dood korter is. Mitchell & Davis onderzochten 18 gevallen waarin de spontane geboorte boven een toiletput plaatsvond.²⁴ In 10 zaken ging het om een ontkende casu quo verborgen gehouden zwangerschap.

Een andere bijzonderheid waar enkele auteurs²⁵ melding van maken, is dat de moeders vrij kort na de baring hun dagelijks ritme weer opnemen en overgaan tot de orde van de dag, ogenschijnlijk alsof er niets is gebeurd. Dit patroon wordt sterk ingegeven door de noodzaak het dagelijks ritme ten opzichte van de buitenwereld zo rimpelloos mogelijk te laten lijken.²⁶

De modus operandus

Wanneer de vrouw het bestaan van het kind bemerkt en vanuit een ondraaglijke paniek het kind ombrengt, is er sprake van actieve neonaticide omdat het gaat om verdrinking of direct geweld tegen de pasgeborene door bijvoorbeeld slaan of verwurgen. Vijf van de zes moeders in een onderzoek onder de populatie uit Hong Kong doodden hun kind door het uit een hoog gebouw te werpen, hetgeen samenhangt met de woonsituatie van de betreffende moeders.²⁷

Wanneer het kind overlijdt door het achterwege laten van noodzakelijke (eerste hulp) verzorging of door bijvoorbeeld onderkoeling en er geen direct geweld tegen het kind wordt uitgeoefend, met andere woorden verwaarlozing, spreken we van passieve neonaticide. Een enkele keer zien we dat de passieve instelling die bestaat

23 D'Orban, 1979.

24 Mitchell & Davis, 1984.

25 Zoals Brozovsky & Falit (1971).

26 Een soortgelijk patroon - binnen zeer korte tijd na de doding weer overgaan tot de orde van de dag - komen we ook wel tegen bij seriemoord. Ook daar heeft de dader, zij het om volstrekt andere redenen, er belang bij de buitenwereld geen verandering in gedrag te laten zien.

27 Cheung, 1986.

tijdens de zwangerschap door het negeren ook na de bevalling voortgaat door de noodzakelijke zorg achterwege te laten.

Winnik & Horovitz troffen onder hun 12 neonaticideplegers vooral het passieve type aan. Deze vrouwen bleken nadrukkelijk ambivalent, hadden problemen met het nemen van beslissingen, gedroegen zich soms uitgesproken dom en hadden een neiging om van primitieve afweermechanismen zoals loochening gebruik te maken.²⁸ Dit draagt er sterk aan bij dat zij niet in staat bleken om tijdig en adequaat een beslissing te nemen over de ongewenste zwangerschap.

De slachtoffers

Alle slachtoffers werden levend geboren en stierven kort daarna een onnatuurlijke dood. Het merendeel van de borelingen was een onwettig kind van de moeder.²⁹ Anders dan in zaken van doding van oudere kinderen komen in neonaticidezaken - welhaast vanzelfsprekend - geen pleeg-, adoptief of stiefkinderen als slachtoffer voor. In een onderzoek in Rio de Janeiro ging het in 57 % van de gevallen om een jongetje en in 43 % om een meisje. Het overgrote deel van de slachtoffers (82 %) bleek het eerste kind van de moeder.³⁰ In die gevallen waar het tegengaan van de bevolkingsaanwas een rol speelt, is een selectieve neonaticide te vinden, aangezien er meer meisjes dan jongetjes werden gedood.³¹

De psychische conditie van de dader

De psychische conditie van de moeder onderscheidde Resnick (1970) in twee groepen, enerzijds de seksueel en emotioneel onvolwassen vrouwen, die geen plan hebben het kind te doden, en anderzijds de egoïstische vrouwen met weinig ethische remmingen, die ouder zijn, een duidelijker eigen wil hebben en veelal promiscue gedrag vertoonden. De doding is meestal vooraf beraamd.

In vergelijking met moeders die hun oudere kinderen doden, zijn moeders die hun pasgeborene doden niet alleen jonger en vaker ongehuwd. Zij zijn ook minder vaak depressief of psychotisch en begaan minder vaak een suïcide of een poging daartoe.³²

De zwangerschap vervaagt het onderscheid tussen het zelf en de ander, tussen moeder en haar baby. De baby kan dan het slechte deel vertegenwoordigen en het

28 Winnik & Horovitz, 1961.

29 Cheung, 1986.

30 Mendlowicz et al., 1998; 1999.

31 Sakuta & Saito, 1981.

32 Winnik & Horovitz, 1961; Harder, 1967; Resnick, 1970.

slachtoffer worden van suïcidale driften. De bevalling brengt in de eerste week na de geboorte veelal wel een psychische labiliteit met zich mee, 'baby blues' geheten, toch is een neonaticide daar meestal niet aan toe te schrijven.³³ Een postnatale of postpartum depressie dient zich pas in een later stadium (één tot zes maanden post partum) aan en is dus niet relevant voor de bespreking van de neonaticide, wel voor die van een mogelijke filicide.

De Amerikaanse onderzoeker Spinelli constateert bij het merendeel van haar onderzochte patiënten dissociatieve hallucinaties.³⁴ Andere frequent voorkomende psychische problematiek onder haar patiënten zijn ontkenning³⁵ en depersonalisatie.

Enkele alternatieven

De dodelijke wreedheid ten opzichte van weerloze kinderen lijkt geen grenzen te kennen, blijkens de eeuwenlange fatale kwelling die borelingen ten deel gevallen is, of het nu gaat om vergiftiging, levend begraven, verbranden of verdrinken of de gevolgen van napalm in oorlogssituaties.³⁶

Passiviteit is het persoonlijkheidskenmerk dat het meest duidelijk die vrouwen die een neonaticide begaan of afstand doen van het kind, onderscheidt van hen die een abortus provocatus plegen.³⁷ Vrouwen die een abortus provocatus ondergaan, zien de realiteit van de zwangerschap in een vroeg stadium onder ogen en handelen daarnaar. Vrouwen die hun pasgeboren kind doden, ontkennen vaak de zwangerschap en veronderstellen soms zelfs dat het kind doodgeboren wordt. Zij treffen over het algemeen geen voorbereidingen in de prenatale zorg of voor de doding van het kind. Zodra zij met de realiteit van het bestaan van de baby worden geconfronteerd, vernietigen zij deze. In historische context kan de kindermoord wel worden gezien als een uitgestelde abortus.³⁸

Tussen vrouwen die neonaticide plegen en zij die het kind te vondeling leggen, bestaan qua gevolgen, maar ook in juridisch opzicht grote verschillen. Echter qua motivatie, sociale omstandigheden en persoonlijkheidsstructuur van deze vrouwen bestaan er slechts smalle marges,³⁹ hetgeen blijkt uit de nabijheid van poging tot neonaticide en te vondeling leggen, zoals beschreven door Ambach et al. die twee gevallen van poging tot neonaticide beschrijven, waarbij het slachtoffer na de geboorte zonder verzorging toch nog in staat bleken te kunnen overleven. Een

33 Asch & Rubin, 1974; Hemphill, 1967.

34 Spinelli, 2001.

35 Van de 16 patiënten gaven er 11 te kennen geen pijn te hebben ervaren tijdens de baring.

36 Bloch, 1988.

37 Gummersbach, 1938.

38 Huisman & Van der Woude, 1988, p. 44.

39 Ermers, 1990.

kind werd 14 uur nadat de moeder het had weggelegd nog levend aangetroffen, in staat om te overleven doordat het nog met de placenta verbonden was.⁴⁰

Zien we de kindermoord als een middel om het kindertal te beperken, dan kunnen, zeker in historisch verband, als alternatieve middelen en methoden worden genoemd: seksuele onthouding, anticonceptie, abortus provocatus en kindermoord, te vondeling leggen en engeltjesmakerij.⁴¹

Zij die neonaticide pleegt, is - zeker in de afgelopen eeuwen - psychologisch gezien meer verwant met de vrouw die abortus provocatus pleegt dan met haar die een kind vermoordt. Als zodanig kon kindermoord wel worden opgevat als een uitgestelde abortus provocatus.⁴² Neonaticide is in historisch opzicht te beschouwen als een voorloper van de abortus provocatus; het werd in het verleden dan ook zeer veelvuldig gepleegd.⁴³

Ook de wetgeving in verschillende landen weerspiegelt de erkenning van het ruime verschil tussen doding van de pasgeborene en andersoortige doding. De veronderstelde samenhang tussen abortus provocatus en doding van een pasgeborene bracht Resnick ertoe om de (wetgeving inzake) abortus provocatus te liberaliseren om daarmee een afname van neonaticide te bevorderen. Ondanks de versoepeling in abortuswetgeving valt nog geen vermindering in neonaticides waar te nemen.⁴⁴

In (extreme) gevallen van negeren van de zwangerschap en wanneer gewelddadige fantasieën ten opzichte van de foetus bestaan, is de kans op te vondeling leggen of op neonaticide groot. Voor dergelijke situaties kan volgens Bonnet op grond van haar ervaringen met de Franse wetgeving adoptie bij de geboorte preventieve uitkomst bieden, althans doding voorkomen.⁴⁵

Motieven

In de vakliteratuur worden diverse motieven genoemd die leiden of bijdragen tot het begaan van deze kinderdoding. Veel van deze motieven zijn voornamelijk sociaal van aard.

1) Het belangrijkste en meest beschreven motief om kort na de bevalling tot een doding over te gaan, is die van het ongewenste kind, dat voor de ouder een grote last vormt, veelal omdat de moeder ongehuwd is en er alleen voor staat om zichzelf en het kind te onderhouden. Voor haar streven naar zelfbehoud in het

40 Ambach et al., 1990.

41 Faber, 1978.

42 Huisman & Van der Woude, 1988.

43 Winnik & Horovitz, 1961.

44 Lester, 1993.

45 Bonnet, 1993. Vergelijk ook Pitt & Bale, 1995.

algemeen en het verwerven van inkomsten in het bijzonder kan het kind een extra belemmering vormen, bijvoorbeeld omdat de moeder de zorg voor het kind niet kan combineren met haar werk. Maar ook de vrees voor ontslag en voor huisvestingsproblemen, honger en armoede.⁴⁶ Aan dit motief kan mede de vrees voor schande ten grondslag liggen, namelijk de bescherming van de eer die wordt aangetast omdat zij als ongehuwde moeder een kind heeft van een buitenechtelijke vader.⁴⁷ Het gaat hier dan om de morele, maatschappelijke druk op de (ongehuwde) moeder en om aan de daarmee samenhangende verdere stigmatisering van de geboorte van een bastaard te ontkomen. Angst en economische redenen zijn dan veelal vervlochten geraakt.

- 2) Een enkele vrouw doodt uit intense haat het kind direct na de geboorte omdat ze als gevolg van incest of verkrachting zwanger was geraakt.
- 3) Onder invloed van een psychotische aandoening, in de vorm van wanen of hallucinaties, komt de dader tot de doding.
- 4) Wanneer in de media uitvoerig aandacht aan een dergelijke doding wordt besteed, leidt dit volgens sommige auteurs tot wat wel wordt genoemd 'copy cat': het nabootsen van iemand van wie wordt vermoed dat deze in een soortgelijke benarde situatie verkeert als de dader.⁴⁸
- 5) Het kind blijkt zodanig ernstig gehandicapt dat euthanasie wordt overwogen.⁴⁹
- 6) In de geschiedenis werden en cross cultureel worden kinderen kort na de geboorte wel omgebracht om de bevolkingsaanwas tegen te gaan, zoals China,⁵⁰ Japan,⁵¹ India.⁵² Het doden van pasgeboren kinderen gold immers als een probaat middel om het kindertal te beperken, zeker in economisch barre tijden.⁵³

Sakuta et al. beschrijven een negental Japanse zaken waarin dergelijke motieven aan de doding ten grondslag lagen. Karakteristiek voor deze 'Mabiki'-zaken is dat de ouders wel gehuwd zijn, dat zij reeds kinderen hebben, dat zij als gevolg van armoede zich niet meer kinderen kunnen veroorloven, dat de slachtoffers geen buitenechtelijke kinderen zijn en dat anticonceptie werd verwaarloosd of genegeerd.⁵⁴ Ouders die om reden van 'Mabiki' neonaticide plegen, zijn over het algemeen iets ouder dan zij die dit doen om andere redenen.

46 Faber, 1978.

47 Grozdanic & Karlavaris-Bremer, 1998.

48 Saunders, 1989; Brants & Koenraadt, 1998.

49 Lister, 1986; McLone, 1986; Jackson, 1987; Pitt & Bale, 1995, p. 382-383; Scheper-Hughes, 1992, p. 376.

50 Lauwaert, 1999.

51 Sakuta & Saito, 1981; Shiono et al. 1986.

52 Langer, 1974; Venkatramani, 1992.

53 Ude-Köller, 1991; Scheper-Hughes, 1992.

54 Sakuta et al., 1981.

In China waar de een-kindpolitiek van hogerhand is voorgeschreven, wordt door de extra last die er voor de ouders op de andere kinderen rust, na de tweede zwangerschap een abortus gepleegd of wanneer de zwangerschap geheel is uitgedragen en het kind ter wereld komt, wordt dit kort na de baring omgebracht.

- 7) Omdat dochters in sommige culturen - zoals onder Eskimo's, maar ook in landen als China, India en Japan - wel als tweederangs burgers worden gezien en de voorkeur van de ouders sterk naar een zoon uitgaat, is de teleurstelling bij de geboorte van een dochter groot en wordt deze kort daarna omgebracht.⁵⁵ Klinisch onderzoek om vrouwen te informeren over het geslacht van de foetus heeft in genoemde landen een bedenkelijke politieke functie.⁵⁶ Dergelijk onderzoek vervult een bijdrage aan de verdere devaluatie van vrouwen die dan de zwangerschap trachten af te breken. Ook de verwaarlozing van pasgeboren meisjes kan een verhoogd sterftecijfer voor pasgeboren meisjes teweegbrengen.
- 8) Als gevolg van religieuze, quasi-religieuze of sectarische invloeden gaat een enkele ouder ertoe over het eigen kind - al dan niet ritueel - te offeren, bijvoorbeeld om de duivel te verdrijven,⁵⁷ om de goden gunstig te stemmen, om de goden te verzoenen in tijden van oorlog of pest, om persoonlijk succes te verwerven.⁵⁸

De kans op herhaling

Resnick (1970) schat de kans op recidive van een neonaticide als klein in, vooral als de dader ervoor is veroordeeld. In zijn research trof hij twee gevallen waarin twee en twee gevallen waarin drie achtereenvolgende borelingen werden omgebracht. Overigens maakt de vakliteratuur eveneens melding van enkele zaken waarin een moeder tweemaal en zelfs driemaal een pasgeborene doodt.⁵⁹ Een extreem geval is dat van een Franse boer en zijn vrouw bij wie maar liefst negenmaal een pasgeborene werd gedood.⁶⁰ Ook Funayama & Sagisaka (1988) vermelden in hun 12 zaken van meervoudige neonaticides in Japan een zaak waarin een promiscue barkeepster tot negenmaal toe zo'n doding beging. Een ander geval

55 Kaye, Borenstein & Donnelly, 1990, p. 134; Venkatramani, 1986; 1992; Lauwaert, 1999.

56 Jeffery, Jeffery & Lyon (1984) spreken in dat verband tevens van 'female foeticide'.

57 Scheper-Hughes, 1992, p. 375-376 & 553.

58 Kahr, 1994.

59 Glos, 1905; Dörr, 1916; Buhtz, 1942; Marneros, 1998. Zie voor een geval van neonaticide in samenhang met een poging daartoe Wilkins, 1985.

60 Wilkins, 1985.

betreft een Ierse vrouw die in 1953 werd aangetroffen en die zesmaal een dergelijk delict had gepleegd.⁶¹

'Het Vrije Volk' deed op 15 maart 1990 verslag van een veroordeling van een 27-jarige kinderverzorgster uit het Franse Limoges tot 12 jaar gevangenisstraf wegens het vier maal doden van haar pasgeboren kinderen.⁶²

Sakuta & Saito (1981) beschrijven een Japans geval van een 35-jarige gehuwde huisvrouw en haar 41-jarige echtgenoot, een steenhouwer en zwaar alcoholist, die tezamen meermalen een neonaticide pleegden. Deze vrouw raakte vrijwel elk jaar zwanger en zij waren te arm om anticonceptie te kopen of om abortus provocatus te betalen. Als zij weer zwanger raakte, bereidden ze de doding van de komende baby voor. Zodra de baby was geboren, doodden ze deze. Uiteindelijk doodden ze vier kinderen, twee jongens en twee meisjes in vijf jaar tijd en begroeven hen in de tuin. Omdat deze vrouw vrijwel jaarlijks zwanger was en er geen kinderen werden gesignaleerd, kregen de burens argwaan waardoor de politie de zaak onderzocht en aan het licht kwam dat de kinderen waren gedood.

De strafrechtelijke afdoening

Stond in een ver verleden op doding van een pasgeborene nog de doodstraf, sinds de Verlichting is in westerse landen een ander soort straftoemeting van kracht. De strafrechtelijke veroordeling leidt in Nederland in dergelijke zaken tot relatief korte sancties, veelal - afhankelijk van de aandoening - gepaard aan een psychiatrische interventie. In vergelijking met andere dodingsdelicten wordt voor neonaticide van oudsher gemiddeld genomen de kortste detentie opgelegd.⁶³

De Verenigde Staten, die met een hoge infanticide-index als vierde op de ranglijst van ontwikkelde landen prijken, maken geen uitzondering voor kinderdoding. Er is geen sprake van een strafverminderende omstandigheid voor dit delict. Het wordt niet als een geprivilegieerd delict opgevat, met als gevolg dat de moeder die een dergelijke daad pleegt een sanctie te wachten staat die kan variëren tussen reclasseringstoezicht en levenslange gevangenisstraf.⁶⁴ In New York is acht tot tien jaar gevangenisstraf voor neonaticide - met als oogmerk bescherming van het kind - thans bepaald geen uitzondering.⁶⁵ Wanneer de conditie en omstandigheden van de moeder in acht worden genomen valt van een preventieve werking van hoge straffen niets te verwachten.

61 Winnik & Horovitz, 1961.

62 Ermers, 1995, p. 251.

63 Baker, 1902.

64 Spinelli, 2001.

65 Aldus een mondelinge toelichting van dr. Margaret Spinelli hierover.

Preventie

De afgelopen decennia heeft de ruimere beschikbaarheid van anticonceptie onmiskenbaar een afname in het aantal gevallen van neonaticide teweeggebracht. Was in het verleden abortus provocatus nog wel een levensbedreigende ingreep, met de introductie van de antibiotica is dat gevaar geweken. Ook de instellingen voor ongehuwde moeders hebben een preventief effect gehad voor het hier besproken drama.

Enkele auteurs betogen dat neonaticide in vergelijking met andere vormen van kinderdoding het moeilijkst te voorkomen is.⁶⁶ De moeders houden dan hun zwangerschap en bevalling immers verborgen en zoeken geen medische hulp, noch prenataal, noch bij de bevalling zelf. Bovendien maakt hun positie als alleenstaande het des te moeilijker om hen tijdig in beeld te krijgen voor preventieve interventies. Psychotische ontkenning van de zwangerschap is een kwalijke voorbode die in het ergste geval tot onbeschermd geboorte en de dood van de pasgeborene leidt.⁶⁷ Om het gevaar voor moeder en haar ongebooren kind tegen te gaan, is gedwongen opneming dan aangewezen.

Eigen onderzoek

Een dossieronderzoek werd uitgevoerd in het archief van het Pieter Baan Centrum, de Psychiatrische Observatiekliniek over de periode 1950-2001. Daarin werden tussen de ruim 8200 dossiers in totaal 150 zaken van doding van kinderen door de eigen ouders aangetroffen. Hierin werden negen zaken van neonaticide gevonden. Tevens kon gebruik worden gemaakt van drie dossiers uit het archief van de Abteilung für Forensische Psychiatrie⁶⁸ der Psychiatrische Klinik und Poliklinik der Universität München, Duitsland. Een viertal recente zaken werd door Forensisch Psychiatrische Diensten aangereikt.

In alle gevallen op een na werd het delict door vrouwen gepleegd. De gemiddelde leeftijd bedroeg 24 jaar (tussen 16 en 34 jaar). Juridisch gezien is in geval van een mannelijke dader geen sprake van kindermoord of -doodslag, maar van moord of -doodslag in het algemeen.

Steeds vormde angst voor ontdekking van zwangerschap en van de pasgeborene en daarmee samenhangend het ongewenst zijn van het kind het hoofdmotief. Deze angst werd vooral door de ouders van de verdachte ingeboezemd, het merendeel van de verdachten bleek immers nog ongehuwd (zie tabel

66 Bij voorbeeld D'Orban, 1979; en Wilkey, Pearn, Petrie & Nixon, 1982.

67 Slayton & Soloff, 1981.

68 Hoofd: prof.dr. Norbert Nedopil.

2), enkelen zelfs nog in het ouderlijk huis wonend. De modus operandus was driemaal passief van aard (kind buiten wegleggen, kind in doos achtergelaten, kind onverzorgd achtergelaten) en zevenmaal actief (levend begraven, verstikking, wurging, verdronken, gestoken, strangulatie, in water gegooid) vijfmaal was de modus operandus onbekend.

Loochening, negering van haar zwangerschap door de vrouw zelf komt onder de verdachten veelvuldig voor.

In vrijwel alle (namelijk 15) zaken werd door de forensisch gedragskundigen geconcludeerd, dat de verdachte indien het strafbare feit bewezen zou worden geacht daarvoor in belangrijke mate als niet verantwoordelijk moet worden beschouwd: tweemaal werd tot volledig ontoerekeningsvatbaar geconcludeerd, zesmaal tot sterk verminderd toerekeningsvatbaar. Eén mannelijke dader werd verminderd toerekeningsvatbaar geacht. In één zaak - dit betrof een allochtone vrouwelijke verdachte - werd tot volledige toerekeningsvatbaarheid geconcludeerd. Enigszins verminderde toerekeningsvatbaarheid kwam in de conclusies niet voor (zie tabel 2).

In verband met de ingeschatte kans op herhaling werd viermaal geadviseerd de maatregel TBR/TBS op te leggen.

Tabel 2 Demografische bevindingen, motief en toerekeningsvatbaarheid

	aantal	percentage
<i>sekse</i>		
vrouw	15	94 %
man	1	6 %
<i>burgerlijke status</i>		
gehuwd	4	25 %
ongetrouwd	11	69 %
gescheiden	1	6 %
<i>motief</i>		
angst voor ontdekking van zwangerschap/geboorte	16	100 %
<i>toerekeningsvatbaarheid</i>		
toerekeningsvatbaar	1	6 %
enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	-	
verminderd toerekeningsvatbaar	4	25 %
sterk verminderd toerekeningsvatbaar	7	44 %
ontoerekeningsvatbaar	2	13 %
geen conclusie	1	6 %
onbekend	1	6 %

Opvallend is dat psychotische toestandsbeelden in deze zaken niet voorkomen (zie tabel 3).

Tabel 3 Psychische conditie ten tijde van de doding

- paniekreactie met impulsief handelen bij lichte schemertoestand en debiliteit
 - bewustzijnsvernauwing
 - uitzonderingstoestand
 - affectstuwing en sterke driftangst leidend tot desintegratietoestand met destructieve ontlading
 - diffuse infantiele belevingswereld
 - derealisatie en verlaagd bewustzijn / ernstige desintegratie
 - sterk infantiele neurotische ontwikkeling
 - bewustzijnsvernauwing
 - dissociatie en persoonlijkheidsstoornis met ontwijkende en passief-afhankelijke trekken
 - uitzonderingstoestand/diepgaande bewustzijnsstoornis
 - uitzonderingstoestand
 - uitzonderingstoestand
 - geen psychische stoornis
 - posttraumatische stressstoornis en depressiviteit
-

Discussie

De angst voor ontdekking van zwangerschap en bevalling is in West-Europees verband het alom overheersende motief in dit soort zaken van neonaticide en wijkt daardoor sterk af van de andere zaken van kinderdoding, namelijk doding van kinderen die ouder dan een dag zijn, door de eigen ouders casu quo de moeder. Toch beperkt het ingrijpende en overrompelende van de bevalling menige vrouw in haar vermogen om haar wil in vrijheid te bepalen. Anders dan de bevindingen van Spinelli wordt in ons onderzoek in de helft van de gevallen dissociatieve problematiek gediagnosticeerd (vergelijk tabel 3). Met de toegenomen migratie neemt tevens de kans toe dat vrouwen die hun pasgeborene ombrengen als toerekeningsvatbaar worden beschouwd, niet zozeer als gevolg van een verband tussen een psychische stoornis en de ten laste gelegde neonaticide, maar doordat een al of niet opgedrongen planning aan de doding ten grondslag ligt, die voornamelijk cultureel ingebed is.

In tegenstelling tot enkele decennia geleden adviseren forensisch gedragskundigen in zaken van neonaticide tegenwoordig nauwelijks meer om aan de rechter een maatregel TBS met bevel tot verpleging op te leggen.

Tot slot

In zaken van moord en doodslag bestaat landelijk nog steeds onzekerheid over de ware omvang van deze delicten, alle informatica- en computertechnologie in de criminele statistiek ten spijt. Over de mate waarin de doding van de pasgeborene voorkomt, bestaat een nog grotere onduidelijkheid,⁶⁹ temeer omdat niet alleen de dader ervan haar uiterste best doet om de zwangerschap, de bevalling en het relatief kleine stoffelijk overschot verborgen te houden, maar ook omdat het gaat om een daad waarbij het menselijk bestaan van het slachtoffer nog niet maatschappelijk bekend is. Na de dood wordt het slachtoffer dan ook niet door anderen gemist. De boreling blijft bij dit delict immers buiten de registers van de burgerlijke stand en bovendien is het onderscheid tussen doodgeboren en levend geboren, tussen een natuurlijke en een onnatuurlijke dood, zeker wanneer het retrospectief moet worden vastgesteld, moeilijk of soms zelfs helemaal niet meer te maken.

Een schatting maken van de mate waarin het delict voorkomt, gaat dan al snel mank door de criminologische handicap van het dark number. Dit impliceert tevens dat de gevallen die wél bekend worden, bij uitstek een vertekend beeld van de omvang van neonaticide geven, namelijk een beeld dat vooral over die zaken gaat waarin de moeders er juist niet in slaagden om de doding verborgen te houden. Daarmee zeggen deze zaken vooral iets over de verregaande mate van sociale controle, zoals destijds in gevallen van kindermoord door dienstboden - niet de frequentie van kindermoord was onder dienstmeiden hoger, maar de kans dat ze gepakt werden⁷⁰ - of over het onvermogen of de onhandigheid van hen om buiten de invloedssfeer van justitie, hulpverlening en/of openbaarheid te blijven. Thans blijven de niet naïeve daders, degenen die de doding met succes geheim houden buiten beeld van justitie en daarmee buiten de criminele statistiek en vertekenen aldus het profiel van daders van neonaticide.

Aangehaalde literatuur

Adelson 1959

L. Adelson, 'Some Medicolegal Observations on Infanticide', *Journal of Forensic Sciences*, 1959, 4 p. 60-72.

Ambach, Tributsch & Rabl 1990

E. Ambach, W. Tributsch & W. Rabl, *Versuchte Kindstötung mit Happy End. Bericht über Kindstötungen in Tirol und Vorarlberg*, 1990, z.u.

69 Resnick, 1970; Cheung, 1986.

70 Faber, 1978.

Arboleda-Florez 1975

J. Arboleda-Florez, 'Infanticide: Some Medicolegal Considerations', *Canadian Psychiatric Association Journal*, 1975, 20, 1, p. 55-60.

Arboleda Florez 1976

J. Arboleda Florez, 'Neonaticide', *Canadian Psychiatric Association Journal*, 1976, 21, 1, p. 31-34.

Asch & Rubin 1974

S.S. Asch & L.J. Rubin, 'Postpartum Reactions: Some Unrecognized Variations', *American Journal of Psychiatry*, 1974, 131, 8, p. 870-874.

Baker 1902

J. Baker, 'Female Criminal Lunatics: A sketch', *Journal of Mental Sciences*, 1902, 48, p. 60-72.

Bloch 1988

H. Bloch, 'Abandonment, Infanticide, and Filicide. An Overview of Inhumanity to Children.', *American Journal of Diseases of Children*, 1988, 142, p. 1058-1060.

Bluglass 1990

R. Bluglass, 'Infanticide and Filicide', in: *Principles and Practice of Forensic Psychiatry*. p. 523-528, 1990.

Bonnet 1993

C. Bonnet, 'Adoption at Birth. Prevention against abandonment or neonaticide', *Child Abuse and Neglect*, 1993, 17, 4, p. 501-513.

Brants & Koenraadt 1998

Chr. Brants & F. Koenraadt, 'Criminaliteit en media-hype. Een terugblik op de publieke beeldvorming rond kindermoord', *Delikt en Delinkwent*, 1998, 28, 6, p. 542-564.

Brozovsky & Falit 1971

M. Brozovsky & H. Falit, 'Neonaticide: Clinical and Psychodynamic Considerations', *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 1971, 10, p. 673-683.

Buhtz 1942

G. Buhtz, 'Tötung von drei neugeborenen Kindern durch die eigene eheliche Mutter', *Archiv Kriminologie*, 1942, 110, S. 14-19.

Cheung 1986

P.T.K. Cheung, 'Maternal Filicide in Hong Kong 1971-1985', *Medicine, Science and the Law*, 1986, 26, 3, p. 185-191.

Dörr 1916

F. Dörr, 'Doppel-Kindsmord', *Archiv für Kriminologie*, 1916, 65, S. 148-149.

Ermers 1995

J. Ermers, 'Kindermoord in de 19e eeuw', *Spiegel Historiae*, 1995, 30, 6, p. 251-255.

Faber 1978

S. Faber, 'Kindermoord, in het bijzonder in de achttiende eeuw te Amsterdam', in: *Bijdragen en Mededelingen Betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 1978, 93, 3, p. 224-240.

Faber & Donker 1991

S. Faber & G. Donker, 'De ziekelijke zenuwoverspanning van Jannetje J. Een rapport van F.S. Meijers in een Amsterdamse kindermoordzaak uit 1912', in: F. Koenraadt (red.), *Ziek of schuldig. Twee eeuwen forensische psychiatrie en psychologie*. Deventer/Amsterdam: Gouda Quint/Rodopi 1991, p. 67-83.

Faber 1988

S. Faber, 'Vrouwen van de rekening. Kindermoordzaken ten tijde van de Republiek te Amsterdam (in het bijzonder in de zeventiende eeuw) en in Friesland', in: G. Hekma & H. Roodenburg (red.), *Soete Minne en Helsche Boosheit. Seksuele voorstellingen in Nederland 1300-1850*. Nijmegen: SUN 1988, p. 145-167.

Finnigan, McKinstry & Erlick Robinson 1982

P. Finnigan, E. McKinstry & G. Erlick Robinson, 'Denial of Pregnancy and Childbirth', *Canadian Journal of Psychiatry*, 1982, 27, 8, p. 672-674.

Funayama & Sagisaka 1988

M. Funayama & K. Sagisaka, 'Consecutive Infanticides in Japan', *American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 1988, 9, 1, p. 9-11.

Gerchow 1957

J. Gerchow, *Die ärztlich-forensische Beurteilung von Kindesmörderinnen*. Halle, Marhold, 1957.

Glorie & Camps 1992

J. Glorie & R. Camps, "'Het is neet van mich!" Kindermoord in het arrondissement Maastricht 1811-1841', *Studies over de Sociaal Economische Geschiedenis van Limburg*, 1992, 37, p. 53-69.

Glos 1905

Glos, Eine Rückfällige Kindsmörderin. *Archiv für Kriminologie*, 1905, 20, S. 49-50.

Gowing 1997

L. Gowing, Secret Births and Infanticide in Seventeenth-Century England. *Past and Present*, 1997, 156, p. 87-115.

Green & Manohar 1990

C.M. Green & S.V. Manohar, 'Neonaticide and Hysterical Denial of Pregnancy', *British Journal of Psychiatry*, 1990, 156, p. 121-123.

Grozdanic & Karlavaris-Bremer 1998

V. Grozdanic & U. Karlavaris-Bremer, 'Motive für Kindsmord im deutschen und kroatischen Strafrecht', *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1998, 81, 3, S. 189-197.

Gummersbach 1938

K. Gummersbach, 'Die kriminalpsychologische Persönlichkeit der Kindermörderinnen und ihre Wertung im Gerichtsmedizinische Gutachten', *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 1938, 88, S. 1151-1155.

Harder 1967

T. Harder, 'The Psychopathology of Infanticide', *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 1967, 43, p. 196-245.

Hemphill 1967

R.E. Hemphill, 'Infanticide and the Puerperal Mental Illness', *Nursing Times*, 1967, 63, 44, p. 1473-1475.

Henkes 1995

B. Henkes, *Heimat in Holland. Duitse dienstmeisjes 1920-1950*, Amsterdam: Babylon-de Geus 1995.

Hirschmann & Schmitz 1958

V.J. Hirschmann & E. Schmitz, 'Strukturanalyse der Kindesmörderin', *Zeitschrift für Psychotherapie und medizinische Psychologie*, 1958, 8, S. 1-20.

Hopwood 1927

J.S. Hopwood, 'Child Murder and Insanity', *Journal of Mental Science*, 1927, 73, p. 95-108.

Huisman & Van der Woude 1988

G. Huisman & S. van der Woude, 'Vrouwensch Vrouwensch, hoe bistu hier toe gekoomen?' Kindermoord in Friesland in de periode 1700-1811. *De Vrije Fries*, 1988, 68, p. 37-62.

Hulst 1927

J.P.L. Hulst, 'Kinderdoodslag, poging tot verbranden, grof geweld en worging', *Nederlandsch Geneeskundig Tijdschrift*, 1927, p. 1610-1616.

Jackson 1987

C.C. Jackson, 'Severely Disabled Newborns: to live or let die?', *Journal of Legal Medicine*, 1987, 8, p. 135-176.

Jackson 1996

M. Jackson, *New-Born Child Murder. Women, illegitimacy and the courts in 18th century England*, Manchester: Manchester University Press 1996.

Jeffery, Jeffery & Lyon 1984

R. Jeffery, P. Jeffery & A. Lyon, 'Female Infanticide and Amniocentesis', *Social Science and Medecine*, 1984, 19, 11, p. 1207-1212.

Kahr 1994

B. Kahr, 'The historical foundations of ritual abuse. An excavation of ancient infanticide', in: V. Sinason (ed.), *Treating survivors of satanist abuse*, London/New York: Routledge 1994, p. 45-56.

Kaye, N.S., N.M. Borenstein & S.M. Donnelly 1990

N.S. Kaye, N.M. Borenstein & S.M. Donnelly, 'Families, Murder and Insanity. A Psychiatric Review of Paternal Neonaticide', *Journal of Forensic Sciences*, 1990, 35, 1, p. 133-139.

Kellett 1992

R.J. Kellett, 'Infanticide and Child Destruction. The historical, legal and pathological aspects', *Forensic Science International*, 1992, 53, 1, p. 1-28.

Langer 1974

W.L. Langer, 'Infanticide: A historical survey', *History of Childhood Quarterly: the Journal of Psychohistory*, 1974, 1, 3, p. 353-365.

Lauwaert 1999

F. Lauwaert, *Le meurtre en famille. Parricide et infanticide en Chine XVIIe - XIXe siècle*. Paris: Odile Jacob 1999.

Léauté 1968

J. Léauté, (ed.), *Recherches sur l'infanticide - 1955-1965*. Paris: Dalloz 1968.

Lester 1993

D. Lester, 'Legal Abortions and Neonatal Homicide After Roe v Wade', *Psychological Reports*, 1993, 72, 1, p. 46.

Ley 1940

A. Ley, 'Infanticide et jalousie', *Revue de Droit Penal et Criminologie*, 1940, 40, p. 30-49.

Lister 1986

D. Lister, 'Ethical Issues in Infanticide of Severly Disabled Newborns', *Canadian Medical Association Journal*, 1986, 135, p. 1401-1404.

Marneros 1998

A. Marneros, 'Kindestötung: zur Frage der Schuldfähigkeit nach 'negierter' Schwangerschaft', *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1998, 81, 3, p. 173-179.

Marks 1996

M.N. Marks, 'Characteristics and Causes of Infanticide in Britain', *International Review of Psychiatry*, 1996, 8, 1, p. 99-106.

Marks & Kumar 1996

M.N. Marks & R. Kumar, 'Infanticide in Scotland', *Medicine, Science and the Law*, 1996, 39, 4, p. 299-305.

McLone 1986

D. McLone, 'The diagnosis, prognosis, and outcome for the handicapped newborn: a neonatal view', *Issues of Law and Medicine*, 1986, 2, p. 15-24.

Mendlowicz, Rapaport, Mecler, Golshan & Moraes 1998

M.V. Mendlowicz, M.H. Rapaport, K. Mecler, S. Golshan & T.M. Moraes, 'A Case-Control Study on Socio-Demographic Characteristics of 53 Neonaticidal Mothers', *International Journal of Law and Psychiatry*, 1998, 21, 2, p. 209-219.

Mendlowicz, Jean-Louis, Gekker & Rapaport 1999

M.V. Mendlowicz, G. Jean-Louis, M. Gekker & M.H. Rapaport, 'Neonaticide in the City of Rio de Janeiro: Forensic and Psycholegal Perspectives', *Journal of Forensic Sciences*, 1999, 44, 4, p. 741-745.

Mitchell, E.K., & J.H. Davis 1984

E.K. Mitchell & J.H. Davis, 'Spontaneous Births into Toilets', *Journal of Forensic Sciences*, 1984, 29, 2, p. 591-596.

D'Orban 1970

P.T. d'Orban, 'Women Who Kill Their Children', *British Journal of Psychiatry*, 1970, 134, p. 560-571.

Payne 1995

A. Payne, 'Infanticide and child abuse', *The Journal of Forensic Psychiatry*, 1995, 6, 3, p. 472-476.

Pinker 1997

S. Pinker, 'Why They Kill Their Newborns', *New York Times*, 2 november 1997.

Pitt & Bale 1995

S.E. Pitt & E.M. Bale, 'Neonaticide, Infanticide, and Filicide: a review of the literature', *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 1995, 23, 3, p. 375-386.

Resnick 1970

P.J. Resnick, 'Murder of the Newborn: A Psychiatric Review of Neonaticide', *American Journal of Psychiatry*, 1970, 126, p. 1414-1420.

Roth 1977

R. Roth, 'Juges et médecins face à l'infanticide à Genève au XIXe siècle', *Gesnerus*, 1977, 34, p. 120-126.

Sakuta & Saito 1981

T. Sakuta & S. Saito, 'A Socio-Medical Study on 71 Cases of Infanticide in Japan', *Keio Journal of Medicine*, 1981, 30, p. 155-168.

Saunders 1989

E. Saunders, 'Neonaticides Following "Secret" Pregnancies; Seven Case Reports', *Public Health Reports*, 1989, 104, 4, p. 368-372.

Scott 1973

P.D. Scott, 'Fatal Battered Baby Cases', *Medicine, Science and the Law*, 1973, 13, p. 197-206.

Scheper-Hughes 1992

N. Scheper-Hughes, *Death Without Weeping. The Violence of Everyday Life in Brazil*, Berkeley: University of California Press, 1992.

Shiono, Maya, Tabata, Fujiwara, Azumi & Morita 1986

H. Shiono, A. Maya, N. Tabata, M. Fujiwara, J. Azumi & M. Morita, 'Medicolegal Aspects of Infanticide in Hokkaido District, Japan', *American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 1986, 7, 2, p. 104-106.

Slayton & Soloff 1981

R.I. Slayton & P.H. Soloff, 'Psychotic Denial of Third-Trimester Pregnancy', *Journal of Clinical Psychiatry*, 1981, 42, 12, p. 471-473.

Smit, Van der Zee, Van der Heide & Van der Heide 2001

P.R. Smit, S. van der Zee, W. van der Heide & F. van der Heide, *Moord en doodslag in 1998*, Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum, 2001 (WODC Onderzoeksnotities, 2001/8).

Sow, M'Baye, Benais, Moreau & N'Diaye 1989

M.L. Sow, I. M'Baye, J.P. Benais, J.C. Moreau & P.D. N'Diaye, 'Neonaticides au Senegal: Aspects sociologiques et medico-legaux', *Acta Medicinæ Legalis et Socialis*, 1989, 39, p. 277-283.

Spinelli 2001

M.G. Spinelli, 'A Systematic Investigation of 16 Cases of Neonaticide', *American Journal of Psychiatry*, 2001, 158, 5, p. 811-813.

Venkatramani 1992

S.H. Venkatramani, 'Female Infanticide; Born to Die', in: J. Radford & D. Russell (Eds.), *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Buckingham: Open University Press, 1992, p. 125-132. Tevens gepubliceerd in: *India Today*, 15 juni 1986, p. 26-33.

Wilkey, Pearn, Petrie & Nixon 1982

I. Wilkey, J. Pearn, G. Petrie & J. Nixon, 'Neonaticide, Infanticide and Child Homicide', *Medicine, Science and the Law*, 1982, 22, p. 31-34.

Wilkins 1985

A.J. Wilkins, 'Attempted Infanticide', *British Journal of Psychiatry*, 1985, 146, p. 206-208.

Winnik, H., & M. Horovitz 1961

H. Winnik & M. Horovitz, 'The Problem of Infanticide', *British Journal of Criminology*, 1961, 2, p. 40-52.

Wrightson 1982

K. Wrightson, 'Infanticide in European History', *Criminal Justice History*, 1982, 3, p. 1-20.

Personalia

Dr. Frans Koenraadt is forensisch psycholoog en criminoloog, als universitair docent werkzaam bij de sectie forensische psychiatrie en psychologie van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht en als rapporterend psycholoog verbonden aan het Pieter Baan Centrum, de Psychiatrische Observatiekliniek van het Ministerie van Justitie te Utrecht. Tevens zelfstandig gevestigd in eigen praktijk. Hij is lid van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, van de Commissie van Toezicht bij het Grenshospitaal te Amsterdam en van de Raad van Advies in Beroepsethische Zaken van het Nederlands Instituut voor Psychologen (NIP); hij is secretaris van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap.

Hij doet research onder meer naar doding in gezinsverband en schreef een proefschrift over ouderdoding.